

УДК 343.151

М.О. КАРПЕНКО,

канд. юрид. наук, доц., Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0939-7353>

РІШЕННЯ СЛІДЧОГО СУДДІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Ключові слова: слідчий суддя, рішення, кримінальне провадження

Прийняття Верховною Радою України у 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України (надалі – КПК України) стало ключовим етапом здійснення національної судово-правової реформи, результатом політики держави, спрямованої на гуманізацію вітчизняного законодавства, приведення його у відповідність до загальноновизнаних міжнародних стандартів. Зміна моделі кримінального судочинства, поява кардинально нових інститутів, суб'єктів кримінального провадження з наданням їм відповідного процесуального статусу, покликані збалансувати потенціал учасників кримінального процесу, створити додаткові гарантії реалізації їх прав (повноважень) та забезпечення законних інтересів.

У цьому контексті, безумовно, стало ефективним запровадження інституту слідчого судді, до функціонального спрямованості якого відповідно до КПК України віднесений контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні (п.18 ч.1 ст.3 КПК України). Поява у кримінальному провадженні фігури слідчого судді обумовлена необхідністю забезпечення судового контролю за дотриманням прав і свобод осіб, які потрапили в орбіту кримінального судочинства, є дієвою складовою реалізації засади змагальності кримінального провадження. Ключовими завданнями його діяльності є: а) запобігання неправомірним діям і рішенням слідчого та прокурора, що пору-

шують конституційні права і свободи громадян; б) відновлення прав суб'єктів кримінального провадження, безпідставно порушених органами досудового розслідування; в) надання окремим діям та рішенням слідчого, прокурора юридичної сили; г) реалізація процедур, спрямованих на закріплення отриманих доказів тощо.

Комплекс питань, що стосуються функцій та повноважень слідчого судді в рамках кримінального процесу, був і залишається предметом ґрунтовних досліджень багатьох вчених, зокрема таких, як: І. Головюк, Ю. Грошевий, М. Гузела, Т. Каткова, В. Маляренко, М. Маркуш, С. Міщенко, П. Пилипчук, В. Попелюшко, Н. Сиза, Ю. Скрипіна, О. Тищенко, А. Туманянц, В. Чорнобук, О. Шило.

Між тим, «глибоке наукове занурення» у фундаментальні проблеми інституту слідчого судді у кримінальному процесі залишило, в деякій мірі, осторонь питання, пов'язані з правовою природою рішень зазначеного суб'єкта кримінального провадження. Дійсно, якщо звернутися до змісту глави 5 КПК України, яка регламентує порядок фіксування кримінального провадження та визначає види процесуальних рішень, що приймаються у кримінальному судочинстві, то можна відмітити правовий вакуум відносно рішень слідчого судді. Так, відповідно до ст.110 КПК України процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду.

Судове рішення приймається у формі ухвали, постанови або вироку, які мають відповідати вимогам, передбаченим ст.ст.369, 371–374 КПК України.

Рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови. Постанова виноситься у випадках, передбачених КПК України, а також коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне. Обвинувальний акт є процесуальним рішенням, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування.

Буквальне тлумачення зазначеної статті дає підстави стверджувати про те, що законо-

давець відносить рішення слідчого судді до судових рішень. Однак, системний аналіз положень КПК України не дає можливості зробити однозначного про це висновку, оскільки:

а) слідчий суддя і суд є суб'єктами кримінального процесу, які мають різну функціональну спрямованість і реалізують повноваження на різних етапах кримінального провадження. Відповідно до приписів ст.3 КПК України, слідчий суддя – це суддя суду, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК України, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Натомість, суддею є особа, яка відповідно до Конституції України на професійній основі уповноважена здійснювати правосуддя. Суд першої інстанції – районний, районний у місті, міський та міськрайонний суд, який має право ухвалити вирок або постановити ухвалу про закриття кримінального провадження.

На жаль, джерела кримінального процесуального права не містять легального визначення поняття «правосуддя». Разом із тим, і Основний закон України (ст.ст.124, 127), і КПК України (ст.3), і новий Закон України «Про судоустрій та статус суддів» (ст.ст.1, 2, 5, 9, 15, 16, 21, 22, 23) дають підстави зробити висновок, що говорячи про суд, який здійснює правосуддя, йдеться, насамперед, про конкретно визначений склад суду в кримінальному провадженні, який буде її вирішувати у відповідності до кримінальної процесуальної процедури, а не про слідчого суддю;

б) у главі 29 КПК України, яка визначає види, зміст та властивості судових рішень взагалі нічого не говорить про рішення слідчого судді. До того, місце розташування відповідної глави у КПК України свідчить, що вона присвячена виключно кінцевим та проміжним рішенням, які постановляє (ухвалює) суд у процесі вирішення справи по суті під час судового розгляду.

Окреслене вище дає підстави зробити логічний висновок про те, що правова природа рішень слідчого судді та суду є абсолютно

різною, їх не можна ототожнювати, пред'являти однакові вимоги до них. Дійсно, база прийняття рішень слідчого судді часто має вірогідний характер, наприклад, наявність «розумної підозри», «наявність ризиків» тощо. Натомість рішення суду не можуть ґрунтуватися на припущеннях, їх доказова основа має бути повністю сформована і оцінена з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Крім того, КПК України встановлює додаткові вимоги до змісту ухвал слідчого судді у разі прийняття ним рішення про дачу дозволу на проведення окремих процесуальних дій (наприклад, ч.3 ст.152; ст.164, ч.5 ст.173, ст.190, 235, ч.4 ст.248 КПК України тощо).

Відсутність чіткої законодавчої визначеності відносно рішень слідчого судді, породжує питання практичного характеру. В якості прикладу можна навести проблему з роз'ясненням рішення слідчого судді. Так, переважна більшість слідчих суддів вважають, що рішення слідчого судді не підлягають роз'ясненню. Їх мотивація здебільшого зводиться до такого: «відповідно до ч.1 ст.380 КПК України, якщо судові рішення є незрозумілим, суд який його ухвалив, за заявою учасників судового провадження чи органу виконання судового рішення ухвалою роз'яснює своє рішення, не змінюючи при цьому його змісту.

Разом з тим, відповідно до визначеного у п.24 ч.1 ст.3 КПК України терміну «судове провадження» – це кримінальне провадження у суді першої інстанції, яке включає підготовче судове провадження, судовий розгляд і ухвалення та проголошення судового рішення, провадження з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, Верховним Судом України, а також за нововиявленими обставинами. Тобто, предметом роз'яснення в порядку, передбаченому ст.380 КПК України, може бути судові рішення, постановлене за наслідками судового провадження.

Згідно п.22 ч.1 ст.3 КПК України, судом першої інстанції, про роз'яснення рішення

якого просять учасники процесу, є суд який має право ухвалити вирок або постановити ухвалу про закриття кримінального провадження, та яким згідно п.1 ч.1 вказаної статті не є слідчий суддя.

Види судових рішень визначені в ст.369 КПК України, якою встановлено, що судові рішення може бути викладене у формі вироку або у формі ухвали суду. Таким чином, ухвала слідчого судді, не віднесена до рішень, які можуть бути предметом роз'яснення в порядку, передбаченому 380 КПК України. Крім того, ухвали слідчого судді, на відміну від ухвал суду, постановляються під час досудового розслідування, а не судового провадження, тому ухвала слідчого судді не відповідає критерію стадії кримінального провадження, під час якої приймається судове рішення, яке може бути роз'яснено.

Крім цього, ч.1 ст.9 КПК України визначено, що під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно дотримуватись вимог Конституції, цього кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства.

Відповідно до положень п.19 ч.1 ст.7, ч.3 ст.26 КПК України, слідчий суддя, суд у кримінальному провадженні вирішують лише ті питання, що винесені на їх розгляд сторонами та віднесені до їх повноважень цим Кодексом. Тому, в силу дії ст. 380 КПК України та норм глави 26 КПК України «Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування» не передбачено можливості роз'яснення ухвали слідчого судді» [1–3].

Менш чисельна когорта слідчих суддів дотримується іншої думки та з посиланням на ст.380 КПК України роз'яснює судові рішення [4, 5].

Є мінливою з цього питання і позиція Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ (надалі – ВССУ). Так у

своєму листі 22.08.2013 року № 10-1332/0/4-13 голова ВССУ зазначив, що ухвала слідчого судді не віднесена до рішень, які можуть бути предметом роз'яснення в порядку, передбаченому ст.380 КПК України [3]. В іншому випадку ВССУ дійшов іншого висновку [6, 7].

Розуміючи, що вирішення будь-якого практичного питання спирається, перш за все, на теоретико-наукову базу, вважаємо за доцільне звернутися до поглядів фундаторів, які досліджували природу рішень у кримінальному процесі, зокрема судових рішень.

П.А. Лупинська пропонує розглядати рішення у кримінальному судочинстві як правові акти, виражені у встановленій законом процесуальній формі, в яких державний орган або посадова особа в межах своїх повноважень у визначеному законом порядку дає відповіді на виникаючі у справі правові питання, оснований на встановлених фактичних обставинах справи та приписах закону, і містять владне волевиявлення про дії, спрямовані на досягнення призначення кримінального судочинства. Вчений виокремлює наступні характерні риси процесуальних рішень: 1) рішення можуть винести тільки державні органи та посадові особи, які провадять кримінальне судочинство, у межах їх компетенції; 2) процесуальні рішення виражають владний наказ органів держави, породжують, змінюють чи припиняють кримінально-процесуальні відносини, підтверджують наявність чи встановлюють відсутність матеріально-правових відносин; 3) вони мають виноситися у встановленому законом порядку і виражатися у встановленій законом формі [8, с.21–26].

В.С. Зеленецький та Н.В. Глинська в якості кримінального процесуального рішення пропонують визнавати виражений у встановленій законом формі індивідуальний правозастосовний акт, в якому компетентні державні органи і посадові особи у встановленому законом порядку з метою вирішення правових і кримінологічних завдань кримінального судочинства, надають відповіді на питання, що виникли по справі, і виражають владне волевиявлення про дії або бездіяльності, що ви-

пливають із встановлених на момент винесення рішення фактичних обставин справи і приписів [9, с.20].

Цікавою є позиція В.В. Смірної, яка приділила увагу суто судовим рішенням у кримінальному провадженні. На її погляд «судові рішення – це виражені у встановленій законом формі індивідуальні правозастосовні акти, які приймаються у межах компетенції суду: у межах судового контролю; під час попереднього розгляду справи суддею; розгляду кримінальної справи по першій інстанції; під час апеляційного або касаційного провадження; перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами; перегляду судових рішень Верховним Судом України; вирішення питань, які виникають під час виконання вироку, а також у сфері міжнародного співробітництва у кримінальних справах.

Судовим рішенням притаманні як загальні правові властивості: певний зміст (наявність відповідей на правові питання), функціональне значення (реалізація норм закону), спеціальна форма (єдина для усіх рішень певного виду), так і спеціальні: підстави прийняття, порядок ухвалення, межі впливу на рішення інших суб'єктів (скасування, зміна). Саме наявність останніх дозволяє говорити про існування у системі кримінально-процесуальних актів такого виду як судові рішення» [10, с.27–28].

У розрізі окресленого питання звертають на себе увагу думки Ю.М. Грошевого, який здійснював дослідження на зрізі таких понять, як: «рішення», «судове рішення» та «рішення слідчого судді». Вчений зазначав, що сутність судового рішення полягає в тому, що воно являє собою владне волевиявлення суду як органу державної влади, в основі сутності якого лежить знання суддів з тих правових питань, які мають знайти врегулювання у даному судовому рішенні [11, с.8], а також вважав, що слідчі судді мають становити окрему гілку судової системи і взагалі не входить до складу суду загальної юрисдикції [12, с.697].

Підводячи підсумок викладеному вище матеріалу, треба констатувати, що процесуа-

льні акти, які приймає слідчий суддя в рамках кримінального провадження, безумовно, є рішеннями. Натомість, їх не можна ототожнювати із судовими рішеннями лише на тій підставі, що вони приймаються під дахом такої державної установи, як суд.

Для впорядкування кримінального процесуального законодавства, що визначає види, порядок ухвалення, зміст та вимоги, що ставляться до рішень у кримінальному провадженні, вважаємо за доцільне внести певні зміни в КПК України. Зокрема:

1) додати ст.110 наступним положенням: «Рішення слідчого судді приймається у формі ухвали, яка має відповідати вимогам, передбаченим статтями 370-372 цього Кодексу з урахуванням особливостей, передбачених Розділом II, III цього Кодексу»;

2) у статтях 379, 380 КПК України після словосполучення «судове рішення» додати «рішення слідчого судді»; після слова «суд» – «слідчий суддя».

ЛІТЕРАТУРА

1. Ухвала Богунського районного суду м. Житомира : від 05.09.2016 р., справа № 295/9902/16-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61166182>.

2. Ухвала Рівненського міського суду Рівненської області : від 12.08.2016 р., справа 569/11264/14-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59773288>.

3. Ухвала Печерського районного суду м. Києва : від 24.12.201 р., справа № 757/41317/15-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54858648>.

4. Ухвала Червонозаводського районного суду м. Харкова : від 13.04.2016 р., справа № 646/811/16-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57444720>.

5. Ухвала Ленінського районного суду м. Кіровограда : від 02.07.2015 р., справа

№ 405/906/15-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46093176>.

6. Лист голови Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ : від 22.08.2013 р., №10-1332/0/4-13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56331241>.

7. Ухвала Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ : від 02.07.2015 р., справа № 5-1407км15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46298938>.

8. Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство, практика / П. А. Лупинская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма : Инфра-М, 2010. – 240 с.

9. Зеленецкий В. С. Теория и практика обоснования решений в уголовном процессе Украины / В. С. Зеленецкий, Н. В. Глинская. – Харьков : Страйд, 2006. – 336 с.

10. Смірнова В. В. Забезпечення прийняття правомірних рішень судом апеляційної інстанції в кримінальному судочинстві України: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / В. В. Смірнова. – Х., 2012. – 225 с.

11. Грошевой Ю. М. Сущность судебных решений в советском уголовном процессе. – Харьков : Вища школа : Изд-во при Харьк. ун-те, 1979. – 143 с.

12. Грошевой Ю. М. Проблема удосконалення законодавства, що регулює кримінально-процесуальну діяльність / Грошевой Ю. М. // Вісник Акад. прав. наук України. – 2003. – № 33–34. – С. 686–698.

Карпенко М. О. Рішення слідчого судді у кримінальному провадженні: окремі аспекти / М. О. Карпенко // Форум права. – 2016. – № 5. – С. 53–57 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_5_11.pdf

Звернуто увагу на окремі аспекти правової природи рішень слідчого судді у кримінальному провадженні. Зазначено, що відсутність чіткої законодавчої визначеності відносно рішень слідчого судді, породжує питання практичного характеру, зокрема, щодо можливості їх роз'яснення, виправлення опісок та очевидних арифметичних помилок. Запропоновані зміни до чинного кримінального процесуального законодавства.

Карпенко М.О. Решение следственного судьи в уголовном производстве: отдельные аспекты

Обращено внимание на отдельные аспекты правовой природы решений следственного судьи в уголовном производстве. Указано, что отсутствие четкой законодательной определенности в отношении решений следственного судьи, порождает вопросы практического характера, в частности, относительно возможности их разъяснения, исправления опісок и очевидных арифметических ошибок. Предложены изменения в действующее уголовное процессуальное законодательство.

Karpenko M.O. Decision of the Investigating Judge in Criminal Proceedings: Some Aspects

Attention is drawn to certain aspects of the legal nature of decisions of the investigating judge in criminal proceedings. Stated that the absence of a clear legislative certainty in relation to decisions of the investigating judge, raises questions of a practical nature, in particular, regarding the possibility of their clarification, correction of clerical errors and obvious arithmetic errors. The proposed changes in the existing criminal procedural legislation.